
ANALYSES OF THE REGIONALIZATION PROCESS OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

Kostadinka Panova

“Goce Delcev” University-Stip, Republic of N. Macedonia kostadinka.cabuleva@ugd.edu.mk

Emilija Miteva-Kacarski

“Goce Delcev” University-Stip, Republic of N. Macedonia emilija.miteva@ugd.edu.mk

Abstract: RTAs in the WTO are taken to mean any reciprocal trade agreement between two or more partners, not necessarily belonging to the same region. As of June 2016, all WTO members now have an RTA in force. here are different views on the effects of regional trade agreements on the liberalization of global trade. Although regional trade agreements are designed to benefit the signatory countries, the expected benefits can be reduced if resource allocation distortions and trade and investment deviations are not minimized. Foreign trade of the Republic of Northern Macedonia abroad is subject to trade liberalization on the basis of free trade agreements with Turkey and Ukraine and with the EFTA and CEFTA member states and in accordance with the Stabilization and Association Agreement between the Republic of Macedonia and the Member States. members of the European Union.

Keywords: regional trade agreements, WTO, principle of transparency, trade exchange.

АНАЛИЗА НА ПРОЦЕСОТ НА РЕГИОНАЛИЗАЦИЈА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Костадинка Панова

Универзитет “Гоце Делчев” Штип, Република Македонија kostadinka.cabuleva@ugd.edu.mk

Емилија Митева-Кацарски

Универзитет “Гоце Делчев” Штип, Република Македонија emilija.miteva@ugd.edu.mk

Резиме: Според Светската трговска организација, регионалните трговски договори се сите оние реципрочни трговски договори помеѓу два или повеќе партнери, што не мора да припаѓаат на истиот регион. Заклучно со јуни 2016 година, сите земји членки на СТО имаат потпишано регионални трговски договори, кои се стапени на сила. Постојат различни ставови за ефектите на регионалните трговски договори врз либерализацијата на глобалната трговија. Иако, регионалните трговски договори се дизајнирани да им користат на земјите потписнички, очекуваните придобивки може да бидат намалени доколку нарушувањата во распределбата на ресурсите како и отстапувањата во трговијата и инвестициите не се минимизираат. Трговската размена на Република Северна Македонија со странство се врши во услови на либерализација на трговијата врз основа на договори за слободна трговија со Турција и Украина и со земјите-членки на ЕФТА и ЦЕФТА и согласно Спогодбата за стабилизација и асоцијација меѓу Република Македонија и земјите-членки на Европската унија.

Клучни зборови: регионални трговски договори, Светска трговска организација, принцип на транспарентност, трговска размена.

1. ВОВЕД

Регионалните трговски договори се клучна компонента во меѓународните трговски односи. Со текот на годините, регионалните трговски договори добија на важност не само поради нивната бројност туку и според степенот на трговска интегрираност. Имајќи го предвид тој факт, земјите членки на СТО се обидоа да ги разјаснат и подобрат практиките на СТО во однос на регионалните трговски договори како дел од Доха рундата за преговори започната во 2001 година. Оттогаш, земјите членки на СТО воспоставија привремен механизам за транспарентност за фукционирањето на регионалните трговски договори и постигнаа согласност за одржување на панел дискусии за импликациите на регионалните трговски договори врз мултилатералниот трговски систем. Оценувањето дали регионалните трговски договори ги исполнуваат правилата на СТО е предизвик, бидејќи толкувањето на правилата остануваат отворени за дебата. Како такви, членките во 2001 година се согласија во Декларацијата од Доха да преговараат со цел „разјаснување и подобрување на дисциплини и процедури според постојните одредби на СТО што се однесуваат на

регионалните трговски договори.“ Исто така се наведува дека „преговорите ќе ги земат во предвид развојните аспекти на регионални трговски договори“.²⁸¹

Постојат различни ставови за ефектите на регионалните трговски договори врз либерализацијата на глобалната трговија. Иако регионалните трговски договори се дизајнирани да им користат на земјите потписнички, очекуваните придобивки може да бидат намалени доколку нарушувањата во распределбата на ресурсите како и отстапувањата во трговијата и инвестициите не се минимизираат.

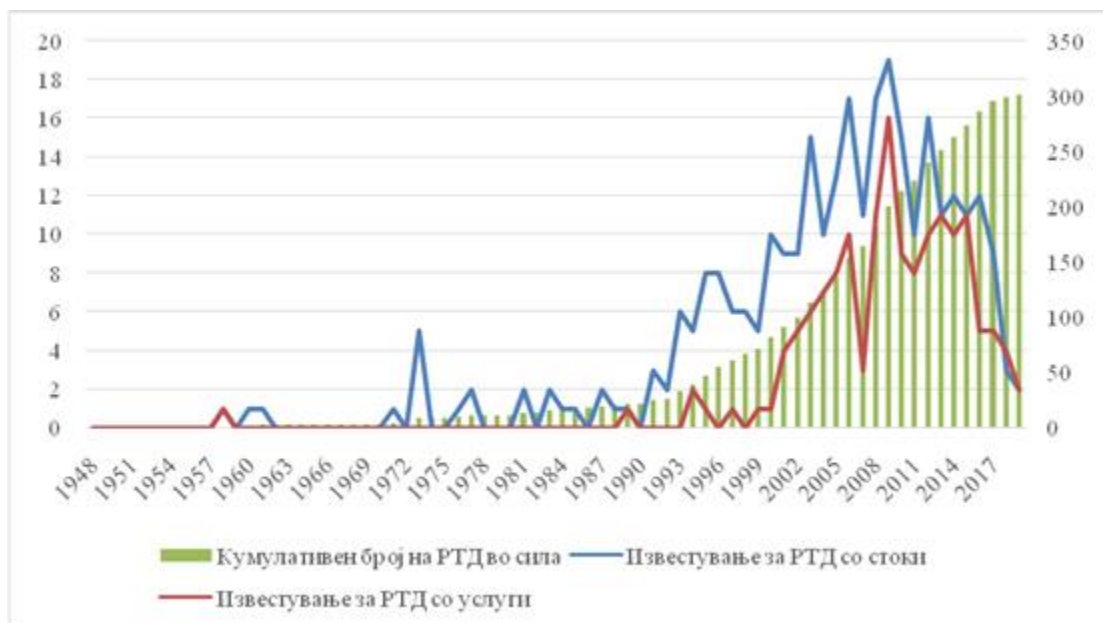
Принципот на недискриминацијата на трговските партнери е еден од основните принципи на СТО. Преку овој принцип членките се обврзуваат да не фаворизираат еден трговски партнер над друг. Меѓутоа исклучок од ова правило се регионалните трговски договори. Овие договори по својата природа, се дискриминаторски, бидејќи само нивните потписнички уживаат поповолни услови за пристап до пазарот.

Претходно потпишаните регионални трговски договори, опфаќаат само либерализација на царините и соодветни правила, како што се трговска заштита, стандарди и правила за потекло. Но од друга страна, во денешни услови сè повеќе регионални трговски договори преминуваат кон вклучување на либерализација на услугите, како и регулирање на инвестициите, конкуренцијата, правата на интелектуална сопственост, електронската трговија, животната средина и работната сила.

2. КАРАКТЕРИСТИКИ НА РЕГИОНАЛНИТЕ ТРГОВСКИ ДОГОВОРИ (СЛУЧАЈОТ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА)

Во графикон 1 е прикажана еволуцијата на РТД за временски период 1948-2019 година:

Графикон 1. Еволуција на регионалните трговски договори во временскиот период 1948-2018 година

Извор: WTO Secretariat - October 31, 2019

Како што може да се види од графиконот, до 30 Август 2019 година стапени се во сила 301 регионални трговски договори, од кои 148 регионални трговски договори се за стоки, 2 за услуги и 151 за стоки и услуги. Согласно принципот на транспарентност, земјите членки на СТО се должни да дадат известување за регионалните трговски договори во кои учествуваат. Генерално, сите земји членки на СТО имаат пријавено дека се јавуваат во својство на потписнички на еден или повеќе регионални трговски договори (некои земји членки се потписнички на 20 или повеќе регионални трговски договори). Известувањата, исто така, може да се однесуваат на пристапување на нови страни во договор што веќе постои, на пр. известување за пристапување на Хрватска во царинската унија на Европската унија.

²⁸¹ https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_negoti_e.htm

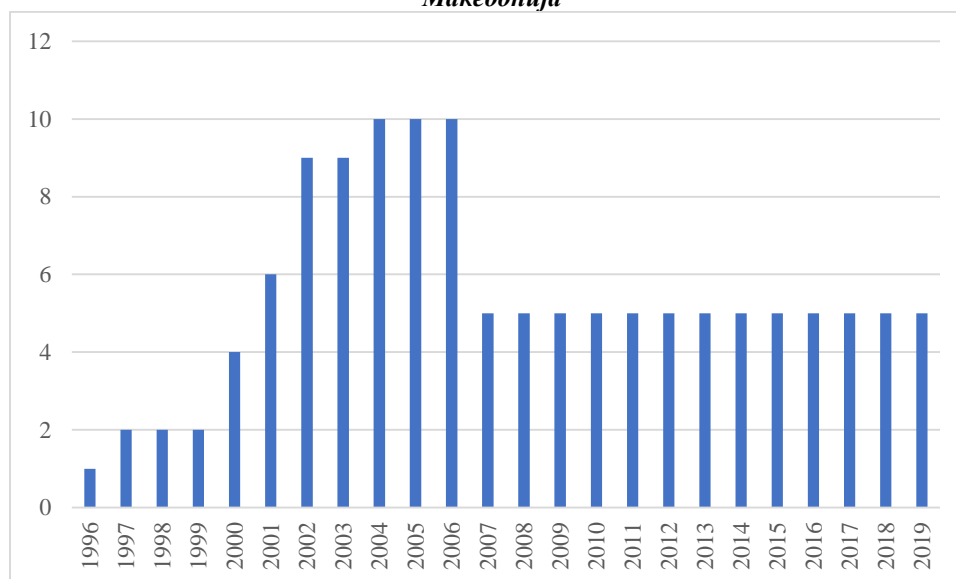
Трговската размена на Република Северна Македонија со странство се врши во услови на либерализација на трговијата врз основа на билатерални договори за слободна трговија со Турција и Украина и со земјите-членки на ЕФТА и ЦЕФТА и согласно Спогодбата за стабилизација и асоцијација меѓу Република Македонија и земјите-членки на Европската унија. Имајќи предвид дека Република Македонија во 2003 година стана полноправна члена на Светската трговска организација, трговските односи се регулираат согласно со правилата и принципите на оваа организација.

Република Северна Македонија има склучено пет договори за слободна трговија (FTA), преку кои се реализира 95% од нејзиниот извоз и 78% од нејзиниот увоз во 2018 година²⁸². Таа е потписничка на:

- Спогодба за стабилизација и асоцијација (Stabilization and Association Agreement - SAA) со земјите членки на ЕУ;
 - Европската асоцијација за слободна трговија - ЕФТА (Швајцарија, Норвешка, Исланд и Лихтенштајн) и
 - СЕФТА (Република Северна Македонија, Албанија, Молдавија, Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина и Косово).
 - Билатерален договор за слободна трговија со Турција и
 - Билатерален договор за слободна трговија со Украина.
- Овие договори и овозможуваат на Република Северна Македонија бесцарински пристап до повеќе од 650 милиони потрошувачи.

Во графикон 2 е прикажана еволуцијата на Регионалните трговски договори на Република Северна Македонија:

Графикон 2. Кумулативен број на регионалните трговски договори на Република Северна Македонија

Извор: WTO, Regional Trade Agreements Information System (RTA-IS), Extracted on 30/10/2019

Во 1996 година стапува на сила првиот регионален трговски договор склучен со Словенија, а истиот престанува да важи во 2004 година кога Словенија станува членка на ЕУ. Вториот трговски договор се потпишува со Хрватска во 1997 година и истиот е со важност до 2007 година кога стапува на сила договорот за Централноевропската зона на слободна трговија (СЕФТА).²⁸³ На 19 декември 2006 година во Букурешт, Централноевропскиот договор за слободна трговија беше значително изменет и неговото членство се зголеми и се создаде ЦЕФТА 2006 година со шест нови земји од Југоисточна Европа. Потписници на ЦЕФТА 2006 се Албанија, Босна и Херцеговина, Македонија, Молдавија, Црна Гора, Србија и Косово.

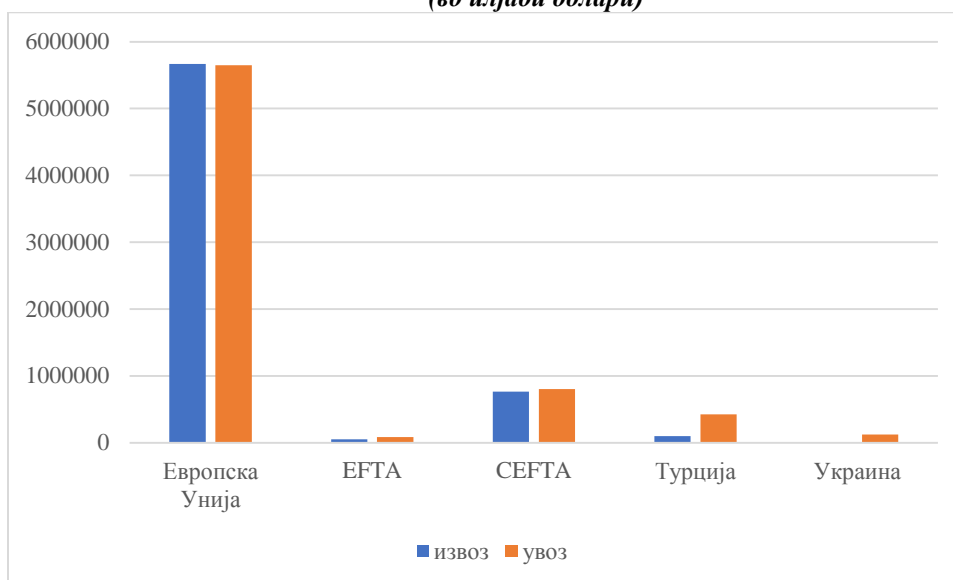
²⁸² https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s390_e.pdf

²⁸³ Овој договор влегува во сила на 1 мај 2007 година. Чл.4 став 2 од Договорот за изменување и пристапување кон ЦЕФТА, <http://cefta.int/legal-documents/#1463498231136-8f9d234f-15f9>

Бугарија и Романија се повлекоа од ЦЕФТА после приемот во ЕУ во 2007 година, а истото се случи и со Хрватска во 2013 година.²⁸⁴ Два нови трговски договора се склучуваат во 2000 година и тоа Република Северна Македонија склучува трговски договор со Бугарија кој важи до 2007 година (во 2007 година Бугарија пристапува кон ЕУ) и со Турција чија важност на договорот сеуште важи. Во 2001 година стапуваат во сила уште два нови договора кои сеуште се во сила и тоа договор за слободна трговија со ЕУ и договор за слободна трговија со Украина. Во 2002 година вкупниот број на трговски договори се зголемува на девет т.е. во 2002 година се потпишани уште три нови договори и тоа со Албанија, Босна и Херцеговина и Европската асоцијација за слободна трговија – ЕФТА. Важноста на договорот со Албанија и Босна и Херцеговина завршува во 2007 година поради влегување во сила на Централноевропската зона на слободна трговија (ЦЕФТА 2006). Во 2004 година, Република Северна Македонија потпишува договор со Молдавија и Романија и истите завршуваат во 2007 година со оглед на тоа што Романија пристапува кон ЕУ, а Молдавија во ЦЕФТА 2006. Во 2007 година, Република Северна Македонија станува членка на Централноевропската зона на слободна трговија и тој договор сеуште е во сила. Од 2007 година до 2019 година бројката на регионални трговски договори на Република Северна Македонија се намали на пет, со оглед на тоа што голем дел од земјите со кои имаше склучен договор пристапија кон ЕУ и ЦЕФТА.

Во графикон 3 е прикажана трговска размена на Република Северна Македонија според трговските договори за 2018 година.

Графикон 3 Трговска размена на Република Северна Македонија според трговските договори, (во илјади долари)

Извор: Државен завод за статистика на РСМ, Макстат база, Стоковна размена според земји и економските групации на земјите

Како што може да се забележи од графиконот, Република Северна Македонија во 2018 година најголема трговска размена остварува со ЕУ28 и тоа вредноста на извозот на стоки изнесува 5 670 167 илјади САД долари, после неа се наоѓа СЕФТА со 736 116 илјади долари, третото место го зазема Турција со 96 167 илјади долари, ЕФТА со 50 456 илјади долари и Украина со 9 784 илјади долари. Од страна на увозот, сликата е иста како и кај извозот. Република Северна Македонија најмногу увезува од ЕУ и тоа вредноста на увезената стока од ЕУ изнесува 5 649 550 илјади долари, додека СЕФТА повторно се наоѓа на второ место со вредност од 763 116 илјади долари, Турција со 425 513 илјади долари, износот на увезена стока од Украина изнесува 122 875 илјади долари и на последно место се наоѓа ЕФТА со вредност од 82 501 илјади долари. Освен во трговската размена со ЕУ28 каде извозот го надминува увозот во 2018 година, кај другите трговски партнери (земји потписнички на трговските договори) се забележува дека Република Северна Македонија остварува повеќе увоз отколку извоз.

²⁸⁴ <http://cefta.int/cefta-parties-2/>

Структурата на трговската размена на Република Северна Македонија со земјите со кои има склучено договори за слободна трговија, користејќи ја Стандардната меѓународна трговска класификација е прикажана во табела 2:

Табела 2 Структура на трговската размена на Северна Македонија според трговските договори и СМТК за 2018 година (во проценти)

	CEFTA		EFTA		EY28		Украина		Турција	
	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз	извоз	увоз
Храна и живи животни	21	25	9	4	3	7	21	2	3	7
Пијалаци и тутун	6	5	2	0	2	1	2	0	0	0
Суровини (кои не се храна) освен гориво	5	7	0	0	5	1	1	2	6	2
Минерални горива, мазива и сродни производи	10	12	11	10	1	12	0	1	1	0
Животински и растителни масла, масти и восоци	1	2	0	0	0	0	-	0	-	0
Хемиски и сродни производи, н.н.	17	8	1	22	27	13	36	1	1	10
Производи класирани според материјалот	30	27	14	11	9	38	5	89	75	40
Машини и транспортни уреди	5	7	6	42	37	22	33	3	9	21
Разни готови производи	5	6	57	11	15	5	1	1	5	20
Стоки и трансакции некласирани на др.место во СМТК	0	0	0	0	0	0	1	0	0	-

Извор: Пресметка на авторите според податоци од Статистичкиот годишник на Република Северна Македонија, 2019 година.

Според податоците прикажани во табела 2, Република Северна Македонија во земјите членки на CEFTA најмногу извезува производи кои спаѓаат во групата Производи класирани според материјалот (што се должи на извозот на железо и челик, хартија како и текстилни предива и ткаенини) и тоа 30% од вкупниот извоз во CEFTA. На второ место се наоѓаат групата производи Храна и живи животни со 21% од извозот кон CEFTA, третото место го заземаат Хемиски и сродни производи чие учество во вкупниот извоз кон CEFTA изнесува 17%, следната група производи се Минерални горива, мазива и сродни производи со учество од 10%. Кај земјите потписнички на EFTA договорот најмногу се извезува Разни готови производи чие учество изнесува 57%, со учество од 14% од вкупниот извоз кон земјите на EFTA се Производите класирани според материјалот, на трето место се наоѓаат Минералните горива, мазива и сродни производи со 11%. Во извозот кон EY28 преовладува учеството на Машини и транспортни уреди со 37%, Хемиски и сродни производи, н.н. со 27% и Разни готови производи со 15%. Кај билатералните трговски договори, процентуалното учество на извозот според групите производи класирани според СМТК е следно: во Украина доминантна група на производи која се извезува е Хемиски и сродни производи, н.н. со 36% учество во извозот, потоа следуваат Машини и транспортни уреди со 33% учество во извозот во Украина и Храна и живи животни со 21%. Во Турција учеството на Производи класирани според материјалот изнесува 75% од извозот, додека учеството на останатите групи на производи е под 10%.

Од страна на увозот, производи кои најмногу се увезуваат од земјите членки на CEFTA се производи кои спаѓаат во групата Производи класирани според материјалот со 27% учество од увозот од CEFTA, после нив со 25% учество се наоѓаат групата производи Храна и живи животни, а на трето место се наоѓаат Минералните горива, мазива и сродни производи со 12%. Групата на производи која е со највисок процент во делот на увозот и тоа 42%, од страна Европската асоцијација за слободна трговија– EFTA се Машини и транспортни уреди, после нив се Хемиски и сродни производи, н.н. со 22%, Производи класирани според материјалот и Разни готови производи со 11% и Минерални горива, мазива и сродни производи со учество од 10% од увозот од EFTA. Производи со највисоко процентуално учество во увозот од EY28 се Производи

класирани според материјалот (38%), второто место го заземаат Машини и транспортни уреди со учество од 22% од увозот од ЕУ28, после нив се Хемиски и сродни производи, н.н.(13%), Минерални горива, мазива и сродни производи (12%). Кај билатералните трговски договори процентуалното учество на увозот според групите производи класирани според СМТК е следно: Производи класирани според материјалот учествуваат со 89% во увозот од Украина, додека преостанатите категории имаат учество од 1-3%. Во табела бр. 2 може да се забележи дека во трговската размена со Турција за 2018 година, како кај извозот така и кај увозот производите кои спаѓаат во групата Производите класирани според материјалот се со највисоко учество, во делот на увозот нивното учество изнесува 40%, Машини и транспортни уреди учествуваат со 21%, Разни готови производи со 20%, Хемиски и сродни производи, н.н. со 10%.

3. ЗАКЛУЧОК

Генерално, сите земји членки на СТО имаат пријавено дека се јавуваат во својство на потписнички на еден или повеќе регионални трговски договори (некои земји членки се потписнички на 20 или повеќе регионални трговски договори). Република Северна Македонија како земја членка на СТО има склучено пет договори за слободна трговија (ФТА), и тоа со Турција, Украина, ЕУ, ЕФТА и ЦЕФТА 2006 преку кои се реализира 95% од нејзиниот извоз и 78% од нејзиниот увоз во 2018 година. Анализирајќи ја структурата на трговската размена со земјите со кои има склучено договори за слободна трговија, Република Северна Македонија во 2018 година најголема трговска размена остварува со ЕУ28, после неа се наоѓа СЕФТА, третото место го зазема Турција, ЕФТА и Украина. Од страна на увозот, сликата е иста како и кај извозот. Република Северна Македонија најмногу увезува од ЕУ, додека СЕФТА повторно се наоѓа на второ место, Турција, Украина и на последно место се наоѓа ЕФТА. Освен во трговската размена со ЕУ28 каде извозот го надминува увозот во 2018 година, кај другите трговски партнери (земји потписнички на трговските договори) се забележува дека Република Северна Македонија остварува повеќе увоз отколку извоз.

ЛИТЕРАТУРА

- Baldwin, R., (2014). *Multilateralising 21st century regionalism*. OECD, Paris.
- Bartels, L., (2015). *Social Issues in Regional Trade Agreements: Labour, Environment and Human Rights*, in: S.Lester, B.Mercurio and L.Bartels (eds), *Bilateral and Regional Trade Agreements: Commentary, Analysis and Case Studies*, CUP.
- Baier, S & Bergstrand, J (2007) Do Free Trade Agreements actually increase members' international trade? *Journal of International Economics*, Vol 71 issue 1, pages 72–95, Elsevier.
- Baldwin, R & Thornton, P (2008), *Multilateralising Regionalism*, CEPR Policy Report.
- Central European Free Trade Agreement, Agreement on Amendment of and Accession to the Central European Free Trade Agreement; Main text, <http://cefta.int/legal-documents/#1463498231136-8f9d234f-15f9>
- Dür, A, Baccini L, Elsig M and Milewicz K (2012). *The Design of International Trade Agreements: Introducing a New Database*. Paper prepared for the 25th conference of the German Political Association, September 2013
- Kamala, D., (2015). *The WTO Government Procurement Agreement: The Most Favoured Nation Principle, the GATS and Regionalism*, *Legal Issues of Economic Integration* 42, no. 3 (2015): 257–280, Kluwer Law International BV, The Netherlands.
- Mojsovska, S. (2019). II. *The Case of Macedonia. and Ways Forward*, 56.
- Mojsovska, S. (2019). III. *The Case of Macedonia. and Ways Forward*, 247.
- World Trade Organisation (2017). RTA database. From January 2017: <http://rtais.wto.org/UI/PublicAllRTAList.aspx>
- World trade organization (2019). *Trade policy review, Report by the Secretariat, The Republic of North Macedonia*
- Државен завод за статистика на Република Северна Македонија, Статистички годишник на Република Северна Македонија 2019.